

Ганна АРЕНДТ

Ми біженці¹

Після початку Першої світової війни кожна більш-менш велика політична подія спричинює хвилю біженців. Минуло 76 років від того моменту, коли есе Ганни Арендт «Ми біженці» було вперше опубліковано в маленькому єврейському виданні у Нью-Йорку. За цей час твір посів місце серед канонічних текстів політичної філософії та громадянської есеїстики. Між тим хвилі біженців не стають меншими, а жорстка правда, що її виклала Ганна Арендт, не втрачає актуальности. Патріотизм, на її думку, є чи не єдиним притулком для знедолених. І сьогодні, коли ми на власні очі можемо спостерігати досвіди біженства, а втеча зі зруйнованого рідного краю стає для нас чимось тривіальним – цей текст покликаний нагадати нам, чому ми маємо бути уважними до тих, хто втратив усе, і втратив не з власної вини.

Ключові слова: біженці, війна, політика, криза, єврей, Європа, Захід, провина, Арендт, філософія, турбота

Передусім нам не подобається саме звертання «біженці». Ми самі називаємо одне одного «приїжджими», або ж «іммігрантами». Наші газети – це видання для «німецькомовних американців»; до того ж, наскільки мені відомо, немає і ніколи не було такого об'єднання людей, яких переслідує Гітлер, члени котрого називали б себе біженцями.

Біженцем може називатися людина, яка шукає притулку, бо вона чи він скоїли певний вчинок або ж мали певні політичні погляди. Що ж, ми і справді шукали притулку. Але ми нічого не зробили. Більшість з нас навіть не уявляє, як це – мати радикальні політичні переконання. Через нас значення слова «біженець» змінилося. Тепер «біженці» – це ті люди, яким не пощастило прибути в нову країну без засобів до життя та котрі були змушені отримувати допомогу від Комітету біженців.

До початку війни ми були навіть ще більш чутливі до цього поняття. Ми докладали надзвичайних зусиль, щоб довести оточенню, що ми лише

---

¹ Оригінальний текст у виданні: H. Arendt, "We Refugees" in M. Robinson, ed. *Altogether Elsewhere: Writers on Exile*, Faber and Faber, 1994, 110–119. Переклад українською та післямова Євгенія Монастирського.

іммігранти. Ми стверджували, що емігрували за власним бажаннями і самостійно вибирали для себе нову батьківщину; до того ж ми заперечували той факт, що наша ситуація як-небудь пов'язана з «так званою єврейською проблемою». Так, ми були «іммігрантами», або «приїжджими», які залишили власну країну тому, що одного дня вона просто перестала нам підходити або ж лише з економічних причин. Ми бажали змінити, перебудувати власне життя. І нічого більше. Щоби змінити його – треба бути сильним, впевненим та оптимістичним. Тому ми були дуже оптимістично налаштовані.

Наш оптимізм насправду захоплює, навіть якщо ми самі говоримо про це. Історія нашої боротьби нарешті стала відомою. Ми втратили власні домівки, а з ними знайоме, звичне життя. Ми втратили наші посади, наші професії, а разом з ними – впевненість у тому, що ми можемо бути корисними цьому світу. Ми втратили свою мову – а разом із нею природність своєї реакції, простоту жестів, безпосередність вираження почуттів. Ми полишили наших рідних у польських гетто, а наших найближчих друзів було вбито у концентраційних таборах, і це означає руйнування нашого приватного життя.

Попри це, щойно ми опинилися в безпеці – а багатьох із нас було врятовано кілька разів, – ми почали свої нові життя, намагаючись якомога точно слідувати порадам наших рятівників. Нам було сказано забути; і ми забували швидше, ніж будь-хто може собі уявити. Нам в дружній манері нагадували, що нова країна стане новою домівкою; і після чотирьох тижнів у Франції або шести тижнів в Америці ми ставали французами та американцями. Найоптимістичніші з нас навіть стали говорити про те, що їхнє минуле життя було чимось на кшталт несвідомого вигнання, і тільки зараз нова країна показала їм, як насправді виглядає дім. Це правда, що іноді ми заперечуємо, коли нас просять забути про колишню роботу; крім того, ідеали минулого буває доволі складно відкинути, якщо поставлено на карту соціальні стандарти. Однак з мовою не було проблем: після одного єдиного року оптимісти були переконані в тому, що говорять англійською так само, як рідною мовою; через два роки вони вже урочисто клянуться, що говорять англійською краще, ніж будь-якою іншою мовою, – і що вони вже майже не пам'ятають німецької.

Щоб ефективніше забувати, ми намагаємося уникати будь-яких натяків на концентраційні табори або табори для інтернованих, які майже кожен із нас пережив у кожній країні Європи, – такі нагадування ми сприймаємо як песимізм або невпевненість у новій батьківщині. Крім того, нам так часто говорили, що ніхто не хоче слухати про все це; пекло – більше не міт і не частина релігійного канону, але щось настільки ж реальне, як будинки, каміння або дерева. Судячи з усього, ніхто не хоче знати, що сучасна історія створила новий тип людини – тип, який утримують у концентраційних таборах вороги та в таборах для інтернованих – друзі.

Навіть між собою ми вибираємо не говорити про минуле. Замість цього ми знайшли власний метод освоєння невизначеного майбутнього. Оскільки

всі планують, чогось бажають і на щось сподіваються – ми робимо те ж саме. Окрім цього загальнолюдського світосприйняття, ми намагаємося підходити до власного майбутнього з науковою точністю. Після стількох невдач ми хочемо визначитися з нашим майбутнім напевно. Тому ми лишаємо Землю з її невизначеністю позаду і спрямовуємо свій погляд у небо. І зірки, а не газети, говорять нам, коли буде переможений Гітлер і коли ми станемо повноцінними громадянами Америки. Нам здається, що зірки – більш надійні радники, ніж усі наші друзі; саме зірки говорять нам про те, коли варто піти на обід до наших благодійників та в який день у нас більше шансів заповнити всі ці нескінченні анкети, які переповнюють наше повсякдення. Іноді ми навіть не покладаємося на зірки, а лише на лінії на наших долонях або на особливості власної каліграфії. Отже, ми вивчили менше про політику, але більше про нас самих, попри те, що психоаналіз чомусь вийшов із моди. Ці щасливі часи, коли знуджені пани та пані з вищого світу говорять про геніальні пустощі свого раннього дитинства, вже минули. Їм більше не хочеться цих історій, бо реальність змушує їх здригатися. Більше немає потреби зачаровуватися минулим; реальність для цього достатньо жажлива. Тому, попри наш щирий оптимізм, ми використовуємо весь можливий арсенал чарівних методів та заклинань, щоби тільки викликати духів майбутнього.

Я не знаю, які спогади та думки заночують сьогодні в наших мріях. Я не наважуюсь шукати більше інформації, адже я, так само як і інші, вибираю бути оптимісткою. Але іноді я уявляю, що хоча б уночі ми думаємо про наших мертвих або пригадуємо вірші, які колись любили. Я навіть можу зрозуміти, як наші друзі з Західного узбережжя під час комендантської години переживають це цікаве сприйняття нас не тільки як «потенційних громадян», але й як «ворожих іноземців». Удень, авжеж, ми лише «технічно» стаємо іноземцями – усі біженці знають це. Але коли технічні причини не дають тобі вийти з хати після заходу сонця, стає непросто уникнути різних внутрішніх спекуляцій про співвідношення технічного та реального.

Ні, з нашим оптимізмом щось точно не так. Серед нас багато тих дивакуватих оптимістів, які роблять публічні оптимістичні промови, а потім ідуть додому і вмикають газ або знаходять доволі неочікуване застосування для хмарочосів. Вони доводять, що наша проголошена веселість ґрунтується на безпечній наближеності до смерти. Виховані на тому, що життя – це найвища цінність, а смерть – найбільший страх, ми стаємо жертвами більших жахів, ніж смерть, – не маючи можливості знайти вищий ідеал, ніж життя. Ось чому смерть втратила для нас свій первісний жах, і ми більше не хочемо і не можемо ризикувати власними життями заради чогось. Замість боротьби – або роздумів про те, як ми можемо дати відсіч, – біженці звикли бажати смерти друзям та близьким; якщо хтось помирає, ми радісно думаємо про те, скількох незручностей ця людина уникнула. Зрештою, багато хто з нас так само бажає вберегтися від деяких проблем, і тому ми поводимо себе відповідно.

З 1938 року, відтоді як Гітлер вдерся до Австрії, ми спостерігаємо за тим, як промовистий оптимізм змінюється мовчазним песимізмом. З часом нам

ставало тільки гірше – і найбільш оптимістичним з-поміж нас, і найбільш схильним до суїциду. Австрійські євреї за часів Шушніґа були такі життєрадісні, що їхні сучасники справедливо захоплювалися ними. Було так дивовижно спостерігати за тим, як глибоко вони були переконані в тому, що з ними нічого не станеться. Але коли німецькі війська вдерлися у країну, вчорашні сусіди почали влаштовувати погроми в єврейських домах, а австрійським євреям не залишалося нічого, окрім як закінчувати життя самогубством.

На відміну від інших актів суїциду, наші друзі не залишали після себе пояснення їхнього вчинку – ніяких звинувачень, ніяких претензій до світу, який примушував людину у відчаї поводитися життєрадісно в останні дні свого перебування в цьому світі. Листи, що вони лишали по собі, – умовні безглузді папірці. Тому похоронні промови, що ми робили над їхніми відкритими могилами, завжди короткі, сором'язливі і дуже багатообіцяючі. Усім байдуже до мотивів, адже вони зрозумілі нам усім.

Я говорю про непопулярні факти; і все стає гірше, коли виявляється, що для того, щоби довести свою точку зору, я навіть не маю того єдиного аргументу, який може здивувати сучасну людину, – цифр. Навіть ті євреї, які люто заперечують існування єврейського народу, чесно даючи нам шанс вижити, турбувалися про цифри: як інакше вони можуть довести, що лише деякі євреї були злочинцями і що багатьох євреїв було вбито як щирих патріотів під час війни? Завдяки їхній спробі зберегти статистичне життя євреїв ми знаємо, що цей народ має найнижчі показники самогубств серед цивілізованих націй. Я впевнена, що ці цифри більше не є правдивими, але я не можу довести це новими даними, хоча, безумовно, можу говорити про це, спираючись на свій набутий досвід. Цього має бути достатньо для тих скептиків, які ніколи не були абсолютно переконані в тому, що розміри чийогось черепа дають конкретне уявлення про його наповнення або що статистика злочинів може говорити нам про рівень етики певної нації. У всякому разі, де б європейські євреї не жили сьогодні, вони більше не поведуться відповідно до законів статистики. Самогубства трапляються не тільки серед людей, що піддалися паніці в Берліні та Відні, Бухаресті або Парижі, але і в Нью-Йорку і Лос-Анджелесі, в Буенос-Айресі й Монтевідео.

З другого боку, ми маємо дуже мало інформації про самогубства, скоєні в ґетто і концентраційних таборах. Насправді, ми взагалі маємо дуже мало інформації з Польщі, але ми досить добре обізнані щодо німецьких і французьких концентраційних таборів.

Наприклад, провівши певний час у концентраційному таборі в Гюрсі, я чула про самогубство лише одного разу, і це був натяк на вчинення колективної дії, щось на зразок протесту, щоби досадити французам. Коли хтось помітив, що нас у будь-якому разі доставили туди «*pour crever*»², загальний

---

² На смерть (фр.) – тут і далі примітки перекладача.

настрій раптово змінився на неймовірно життєрадісний. Загальна думка була такою: хтось має бути аномально асоціальний і не зацікавлений загальними проблемами, тоді як є хтось, хто здатний тлумачити ці події як свою особисту невдачу і відповідно може накласти на себе руки самостійно. І все ж ті самі люди, повертаючись до своїх власних життів і стикаючись із колишніми особистісними проблемами, знову наvertsалися в той божевільний оптимізм, що межує з відчаєм.

Ми перші переслідувані нерелігійні євреї – і ми ж перші, хто вдається до самогубства не тільки в ситуації абсолютної крайности й необхідности. Можливо, філософи мають рацію, кажучи про те, що суїцид – це найвища гарантія людської свободи: не будучи вільні при створенні нашого власного життя або світу, в якому ми живемо, ми, однак, вільні забрати власне життя і покинути цей світ. Релігійні євреї, звичайно ж, не можуть зрозуміти цю негативну свободу; вони бачать у самогубстві лише вбивство, тобто знищення того, що людина не здатна створити, втручання в права Творця. *Adonai nathan veadonai lakach* («Господь дав, Господь і взяв»), і вони додають: *baruch shem adonai* («нехай буде ім'я Господнє благословенне»). Для них самогубство, як і вбивство, означає богохульство, атаку на цілісність світобудови. Людина, яка вбиває себе, заявляє, що життя не варте продовження і що світу не варто давати їй притулок.

Проте наші самогубці не божевільні бунтівники й баламути, які відкинули захист життя і світу та намагаються вбити в собі весь всесвіт. Вони вибирають тихий і скромний спосіб зникнути; і здається, що вони вибачаються за такий жорстокий шлях розв'язання власних проблем. Загалом, на їхню думку, політичні події зовсім не пов'язані з їхньою особистою долею; в добрі чи погані часи вони будуть вірити тільки в себе. Але нині вони знайшли якісь невидимі недоліки в собі, які не дають їм продовжувати шлях власного життя. Отримавши в ранньому дитинстві певний соціальний стандарт життя, вони падають у власних очах, коли втрачають здатність його підтримувати. Їхній оптимізм – лише марна спроба втримати голову над водою. За лаштунками видимої життєрадісности вони перебувають у постійній боротьбі з власним відчаєм. Зрештою, вони помирають від своєрідного егоїзму.

Якщо ми врятовані, то відчуваємо себе приниженими, якщо нам допомогли, ми відчуваємо власну деградацію. Ми боремося, як божевільні, за самостійне існування і власні долі, оскільки ми всі боїмося стати частиною тієї жалюгідної безлічі *schnorrers*³, які ми (особливо ті з нас, хто є колишні філантропи) пам'ятаємо занадто добре. Лише один раз ми зазнали невдачі і зрозуміли, що так званий *schnorrer* був символом єврейської долі, а не *shlemihl*⁴, тому зараз ми не відчуваємо в собі право на єврейську солідарність; ми не можемо усвідомити, що ми самі собою не такою мірою спантеличені, як весь

³ Нахлібники, жебраки (їдиш).

⁴ Хронічний невдаха (їдиш).

єврейський народ. Іноді нестачу такого осмислення активно підтримують наші покровителі. Наприклад, я пам'ятаю директора великого благодійного фонду в Парижі, який, щоразу отримуючи візитівку німецько-єврейського інтелектуала з незмінною приставкою «Dr.»⁵ перед прізвищем, звично виголошував високим голосом: «*Herr Doktor, Herr Doktor, Herr Schnorrer, Herr Schnorrer!*»⁶.

Висновок, який ми робимо, виходячи з такого неприємного досвіду, був досить простий. Буття доктора філософії більше не задовольняє нас; і ми зрозуміли, що для побудови нового життя необхідно, щоб хтось спочатку покращив старе. Маленька й мила казка була вигадана, щоб описати нашу поведінку; самотня такса-емігрант сумно вимовляє: «Колись, коли я була сенбернардом ...»

Наші нові друзі доволі приголомшені кількістю відомих людей, але вони навряд чи розуміють, що в основі опису нашої минулої величі є єдина людська істина: колись ми були тими, про кого дбали люди, нас любили наші друзі, і навіть орендодавці знали нас як відповідальних позителів, які вчасно сплачують ренту. Колись ми могли купувати їжу і їздити в метро без нагадування про те, що тут нам не раді. Ми стали трохи істеричними в той момент, коли газети почали виділяти нас, відкрито звертаючись до нас із вимогою перестати бути такими неприємними в ті моменти, коли ми купуємо молоко і хліб. Ми цікавилися, як це взагалі може бути; ми вже надзвичайно обережні в кожній миті нашого повсякдення, щоби ніхто не здогадався, хто ми такі, який у нас паспорт, де були заповнені наші свідоцтва про народження і що ми не подобаємося Гітлеру. Ми намагаємося щосили відповідати світу, де в продуктовому магазині належить мислити політично.

У таких умовах сенбернар стає все більшим і більшим. Я ніколи не зможу забути того хлопця, який у черзі на отримання рознарядки на роботи певного типу випалив: «Ви не знаєте, з ким ви говорите; я був керівник відділу в *Karstadt* (величезний універмаг в Берліні)». Так само я не можу забути глибокий розпач чоловіка середнього віку, який для того, щоби врятуватися, проходить через нескінченні комітети, нарешті виголошуючи: «І ніхто тут не знає, хто я!». Через те, що ніхто не хоче ставитися до нього як до людини з гідністю, він починає надсилати телеграми «впливовим людям», з якими він колись був знайомий. У цьому скаженому світі він швидко засвоїв, що набагато легше бути прийнятним, якщо ти «велика людина», аніж якщо ти просто – людина.

Що менше нам дано вирішувати, хто ми є або як нам жити, то більше ми намагаємося прийняти це, приховати факти і грати роль. Нас було вигнано з Німеччини, тому що ми євреї. Але, ледь перетнувши французький кордон, ми стали «*бошами*»⁷. Нам навіть казали, що ми повинні прийняти це ви-

⁵ Доктор.

⁶ «Пане Докторе, Пане Докторе! Пане Жебраче, Пане Жебраче!» (нім.)

⁷ Французьке прізвисько для німців.

значення, якщо ми насправді проти расової теорії Гітлера. Протягом семи років ми грали безглузду роль, намагаючись бути французами – принаймні потенційними громадянами; але на початку війни ми все одно були інтерновані як «боші». У цей час, попри все, багато хто з нас насправді стали такими відданими французами, що ми навіть не могли критикувати накази французького уряду; тому ми визнавали, що бути інтернованими – це правильно. Ми були першими «добровільно ув'язненими» в історії. Після вторгнення Німеччини французькому уряду залишалося лише змінити назву; ми були ув'язнені, бо були німцями, і не були звільнені, бо були євреями.

Така сама історія повторювалася по всьому світу знов і знов. В Європі нацисти конфіскували нашу власність, а в Бразилії ми повинні були заплатити 30 % від того, що мали, як більшість лояльних членів *Bund der Auslandsdeutschen*⁸. У Парижі ми не могли залишати свої будинки після восьмої вечора, через те що ми – євреї; а в Лос-Анджелесі нас обмежували в правах, бо ми – «ворожі іноземці». Наша ідентичність так часто змінювалася, що ніхто не міг зрозуміти, ким ми є насправді.

На жаль, наші справи не ставали кращими, коли ми зустрічали євреїв. Французькі євреї були абсолютно впевнені в тому, що всі євреї, які прийшли з-за Рейну, були, як вони називали, *Polaks* – тобто тими, кого німецькі євреї називали *Ostenjuden*⁹. Але ті євреї, які справді прийшли зі східної Європи, не погоджувалися зі своїми французькими побратимами і називали нас *Jaekes*¹⁰. Сини цих ненависників німецьких євреїв – друге покоління, народжене у Франції і належно асимільоване, – розділили думку вищих класів французьких євреїв. Отже, в одній і тій самій родині батько міг називати тебе *Jaেকে*, тоді як син використовував етнонім *Polak*.

З початком війни та катастрофи, яка вразила європейських євреїв, сам факт перебування в статусі біженця запобігав нашому змішуванню з корінною єврейською громадою, і окремі винятки лише підтверджують правило. Ці неписані соціальні закони, попри те, що вони ніколи не були публічно затвержені, мали великий вплив на суспільну думку. А мовчазна позиція і практичність у нашому повсякденному житті важливіша, ніж проголошення власної гостинності і благих намірів.

Людина – це соціальна тварина, і коли соціальні зв'язки зникають – її життя стає досить непростим. Моральних стандартів набагато легше дотримуватися, перебуваючи в текстурі суспільства. Тільки обмежена кількість особистостей має силу зберігати себе повною мірою, коли соціальне, політичне і юридичне становище цих ідивідів перебуває в повному хаосі. Не маючи сміливості боротися за зміну нашого соціального і юридичного статусу, багато хто з нас прийняв рішення про зміну ідентичності. І ця цікава поведінка тільки погіршує нашу ситуацію. Цю плутанину, в якій ми живемо, частково створили ми самі.

⁸ Представники «Союзу німців за кордоном» (нім.).

⁹ Євреї зі східної Європи (нім.)

¹⁰ Мається на увазі *Yekke* – німецькомовний єврей (їдиш).

Коли-небудь хтось напише правдиву історію еміграції з Німеччини; і цій людині доведеться почати з опису містера Коена з Берліна, який все життя був на 150 % німець, німецький надпатріот. 1933 року містер Коен знайшов притулок у Празі і дуже скоро став переконаним чеським патріотом – таким же чесним і відданим чеським патріотом, яким він був до того в Німеччині. Час минав, і приблизно 1937 року чеський уряд уже під тиском нацистів починає виганяти своїх єврейських біженців, ігноруючи той факт, що вони відчували себе потенційними громадянами. Наш містер Коен тоді їде до Відня і перепрограмує себе, оскільки там австрійський патріотизм є обов'язковим. Німецьке вторгнення змушує містера Коена знову покинути країну. Він дістається Парижу в невдалий момент, внаслідок чого він так і не отримує звичайний дозвіл на постійне проживання. Маючи величезний досвід у прийнятті бажаного за реальне, він відмовляється сприймати прості адміністративні заходи всерйоз, будучи переконаним, що він проведе залишок життя у Франції. Отже, він уже готується відрегулювати себе відповідно до французької нації, ідентифікуючи себе з «нашим» пращуром Верцінгеотріком. Я гадаю, мені не варто продовжувати історію про пригоди містера Коена. Поки він не може зважитися бути тим, хто він є насправді, – євреєм, ніхто не може передбачити всі божевільні зміни, через які йому належить пройти.

Людина, яка хоче позбутися власної ідентичності, насправді відкриває можливість людського існування, які є нескінченними, як і сам всесвіт. Але відродження нової особистості так само проблемно і так само безнадійно, як створення нового всесвіту. Що б ми не робили, ким би ми не намагалися бути, ми не отримуємо нічого, крім шаленого бажання змінити себе. Всі наші дії спрямовані на досягнення цієї мети: ми не хочемо бути біженцями, оскільки не хочемо бути євреями; ми вдаємо з себе англomовних, оскільки німецькомовні іммігранти останніх років визначаються як євреї; ми не називаємо себе бездержавними, оскільки більшість людей без громадянства в світі – євреї; ми хочемо стати відданими готтентотами¹¹, щоби приховати той факт, що ми євреї. Ми не досягаємо успіху, і ми не можемо досягти його; під покровом нашого «оптимізму» ви можете легко виявити безнадійну тугу асиміляції.

Завдяки нам із Німеччини слово «асиміляція» отримало «глибоке» філософське значення. Ви навряд зможете зрозуміти, якою мірою це для нас важливо. Асиміляція не обов'язково означає пристосування до країни, де ми народилися, і до людей, чією мовою нам трапилося розмовляти. Ми загалом звикли до всього. Цей світогляд став цілком зрозумілим одного разу, коли його висловив один мій співвітчизник, який, очевидно, розумів, як висловити свої почуття. Тільки прибувши до Франції, він знайшов одну з тих організацій, де німецькі євреї доводили один одному, що вони вже є французами.

---

¹¹ Південноафриканська народність.

Під час свого першого виступу він сказав: «Ми були хорошими німцями в Німеччині, і тому ми повинні бути хорошими французами у Франції». Авдиторія аплодувала, і ніхто не сміявся; ми були щасливі дізнатися про те, як довести нашу лояльність.

Якби патріотизм був частиною повсякденної рутини або практичності, ми були б найбільш патріотичними людьми в світі. Повернімося до нашого містера Коена; він, безперечно, вже побив усі рекорди. Він той самий ідеальний іммігрант, який завжди і в кожній країні, в яку його приводить жадлива доля, відразу ж знаходить місцеві гори і закохується в них. Але оскільки патріотизм досі не є частиною повсякденної практичності, то дуже складно переконати людей у щирості наших метаморфоз, які, до того ж, щоразу повторюються. Ця боротьба робить наше власне суспільство вкрай нетерпимим; ми вимагаємо свого прийняття за межами власної соціальної групи, тому що ми не маємо можливості отримати його від місцевих. Місцеві ж, стикаючись з такими дивними істотами, як ми, стають підозрілими; як правило, вони переконані в тому, що тільки відданість нашим старим країнам зрозуміла. Це робить наше життя дуже болісним. Ми могли би подолати подібну підозрілість, якби могли пояснити, будучи євреями, що патріотизм щодо країн нашого походження є чимось індивідуальним. Попри все, він щирий та глибокий. Ми писали великі томи, щоби довести це; платили першому-ліпшому чиновнику для того, щоби вивчити й пояснити це статистично. У нас є дослідники, які написали філософські дисертації, присвячені приділеній гармонії між євреями та французами, євреями та німцями, євреями та угорцями, євреями та... Наша лояльність, що часто опиняється під підозрою, має на сьогоднішній день тривалу історію. В історії асиміляції, що нараховує понад півтори сотні років, євреї є прикладом безпрецедентної спритності: весь час доводячи свою неналежність до євреїв, вони примудрилися в той же час ними і залишитися.

Відчайдушна розгубленість цих Уліссів-скитальців, які, на відміну від свого прототипу, не знають, хто вони, легко пояснюється їхньою дивною манією відмовлятися «втримувати» свою ідентичність. Ця манія з'явилася значно раніше – і зовсім не в останні десять років, які показали нам абсолютну абсурдність нашого існування. Ми, як люди з нав'язливою ідеєю, яким не можна допомогти, і далі намагаємося заховати уявне тавро. Тому ми сповнені ентузіазму за кожної нової можливості, яка, будучи новою, здається нам здатною творити дива. Ми зачаровані кожною новою національністю, так само, як повненька жінка зачарована кожною новою сукнею, яке обіцяє їй бажаний розмір талії. Але їй подобається нова сукня саме до того моменту, поки вона сама вірить в її чарівні властивості, і вона так само викине її в той момент, коли зрозуміє, що вона не змінює її фігуру – або, якщо це важливо, її статус.

Хтось, можливо, здивується, що очевидна марність усіх наших дивних личин досі не перешкоджала нам. Якщо людина справді нечасто вчить уроки

історії, тоді правдою є і те, що вона може вчитися тільки на власному досвіді, як у нашому випадку, досвіді, що знов і знов повторюється.

Але перед тим, як ви кинете в нас перший камінь, пам'ятайте, що буття єврея не дає нам ніякого юридичного статусу в світі. Адже якщо ми почнемо говорити правду, що ми ніщо й ніхто, крім як євреї, це буде означати, що ми прирікаємо себе на долю людей, які не захищені жодним спеціальним законом або конвенцією, а значить, ми не більш ніж просто люди. Складно уявити позицію більш небезпечну, оскільки ми всі живемо в світі, де люди як такі припинили своє існування досить давно – якщо суспільство відкрило для себе дискримінацію як соціальну зброю, якою одна людина може вбити іншу безкровно; якщо паспорта або свідоцтва про народження, а іноді навіть квитанція сплати податку на прибуток, більше не є формальними папірцями, але предметом соціальних відмінностей...

Це правда, що більшість із нас повністю залежить від соціальних стандартів; ми втрачаємо впевненість у собі, якщо суспільство нас не приймає; ми завжди були готові заплатити будь-яку ціну за те, щоби бути прийнятими цим суспільством. Рівноцінної правдою, крім іншого, є те, що дуже мало хто з нас, пробуючи прожити без усіх цих хитрощів і жартів з пристосуваннями й асиміляцією, заплатили набагато більшу ціну, ніж могли собі дозволити: ризикуючи лише кількома шансами, які дані навіть вигнанцям у цьому божевільному світі.

Світогляд цих небагатьох, яких, за прикладом Бернара Лазара, можна назвати «свідомими ізгоями», можна описати хіба що одними недавніми подіями, як і світогляд містера Коена, який намагається всіма засобами стати «*вискочкою*», бути помітним. Обидва ці світогляди родом із XIX сторіччя, не знали юридичного або політичного вигнання, а лише соціальних ізгоїв і їхнє дзеркальне відображення – соціальних вискочок. Сучасна єврейська історія, розпочавшись придворними євреями та знайшовши своє продовження у вигляді євреїв-мільйонерів і філантропів, схильна забувати про інший напрям єврейської традиції – традиції Гейне, Рахель Фарнгаген, Шолом Алейхема, Бернара Лазара, Франца Кафки або навіть Чарлі Чапліна. Це традиція меншини євреїв, які не хотіли ставати вискочками, вважаючи за краще мати статус «*свідомого ізгоя*». Усі позитивні єврейські якості: «єврейська сердечність», людяність, гумор, безкорисливий інтелект – якості ізгоя. Тоді як усі єврейські недоліки: нетактовність, політична недолугість, комплекс неповноцінності й користоловство – характеризують вискочку. Завжди були євреї, які не думали, що є сенс міняти свою людську позицію і своє природне розуміння реальності на обмеженість кастового духу або сутнісну нереальність фінансових операцій.

Історія перевела ці обидва види євреїв у статус вигнанців. Останні все ще не прийняли великої мудрости Бальзака «*On ne parvient pas deux fois*»¹²,

¹² Одна людина не може бути вискочкою двічі (фр.) – «Двічі в одну річку не ввійдеш»

тому вони не розуміють диких мрій попередників – і відчують себе приниженими, розділяючи їхню долю. Ті нечисленні біженці, які наполягають на проголошенні правди, аж до моменту коли це стає «непорядно», отримують взамін їхньої непопулярності одну безцінну перевагу: історія перестає бути для них закритою книгою, і політика тепер стає доступною для євреїв. Вони знають, що вигнання євреїв продовжилося вигнанням більшості народів Європи. Біженці, які кочують із країни в країну, є авангардами своїх народів – якщо вони зберігають свою ідентичність.

Вперше єврейська історія більше не відділена, але пов'язана з усіма іншими націями. Гармонія європейського суспільства розвалилася на частини в той момент, коли і тому, що воно дозволило найслабшим його членам бути виключеними і переслідуваними.

Hannah ARENDT

We refugees

After the World War I, every more or less considerable political crisis causes a wave of refugees. And 76 years have passed since Arendt's essay "We refugees" was published for the first time by a small Jewish publisher in New York. By today, this text is among the core texts of contemporary political philosophy and civic journalism. However, the waves of the refugees go on without end, while Arendt's harsh truth does not lose its importance. She argues that patriotism is probably the only shelter for those who has lost everything. Today, when we witness new experiences of the refugees, and refuge from the destroyed motherland, this text is to remind us why we should care about those who lost everything for no good reason.

Keywords: *refugees, war, politics, crisis, Jews, Europe, West, guilt, Arendt, philosophy, care*